

A táplálkozás hiedelmei a Mezősége

A táplálkozás biológiai szükségletek kielégítésére szolgál. Mivel alapvető fiziológiai tevékenység, feltétele a létezésnek, számtalan hiedelem, szokás szabályozza mind az alapanyagok beszerzését, mind a táplálék elkészítését és elfogyasztását.

A táplálék előállítása, beszerzése és elkészítése rituális tisztaságot feltételez. Ez több, mint a fizikai tisztaság, mert az ember büntelenségét is magába foglalja. Korábban általánosan ismert és alkalmazott szokás volt a vetés előtti önmegtartóztatás. A vetés előtti éjszakán a férfi nem hálhatott feleségével, hogy tisztaságával a vetés sikerét biztosítsa. Ma is több faluban emlékeznek arra, hogy mikor a gazda előkészítette a szekeret, a vetőmagot, az állatokat, a nőnek nem volt szabad a szekér előtt átmennie. A nő tisztátalan, ez esetben jelenléte a vetőmagot terméketlenné tenné. A búza- és kukoricavetést, valamint a kapálást imádkozás előzte meg. Mindig Isten segítségét kérték ezekhez a munkálatokhoz.

E szokásokból egyértelműen kiviláglik a földművelő ember tisztelete a termő föld, a teremtés aktusa iránt. Ebben az aktusban az ember csak tisztán, magát újra és újra megtisztítva vehet részt. A termés a teremtő adománya, amit az embernek ki kell érdemelnie. Ezt bizonyítja az az eredetmonda is, miszerint a búzaszál eredetileg csak kalászból állott. Munka közben egy asszony búzával törölte meg gyermeke fenekét. Jézus arra járt, meglátta, büntetésből csak a búzaszál tetején hagyta meg a kalászt. Hasonló az a történet is, amit az andrási-telepi Péter Erzsébet néni a következőképpen fejezett be: *„Jézus rátette az ő képét a búzára, s rajta maradt. S ezé nem szabad a búzába rálépni a kalászkra. Édesapám mindig azt mondta, hogy ha bényúltunk a búzatáblába egy virág után, még pisilni se nem vót szabad. Fére, egészen fére, mert a Jézusnak a képe rajta van.”*

Hasonló cselekvések vagy ezek emléke máig fennmaradt az állattartás köréből is. Egész sor olyan hiedelemcselekvés említhető, amelynek célja a bőség, a termékenység, a termés mágikus biztosítása volt.

Bodoni adatközlő emlékezett vissza arra, hogy az állatkihajtás napján Szent Györgykor, április 24-én *„a kapuban öntözték a juhakat. Ahogy mentek a juhak, minden kapuba állattak az asszonyok dobták a vizet. Úgy vót, hogy adjanak sok tejet.”* Hasonló emlékei vannak a frátai Császár Sándornak is. Frátán ezen a napon az esztenánál gyűlt össze a falu lakossága a juhbemérés végett, s itt öntözték meg a juhokat, hogy jó tejelők legyenek a kezdődő szezonban.

Az étel készítésének szintén megvannak a maga sajátos hiedelmei. Most csupán arra térnek ki, hogy előírások szabályozzák, mikor szabad, illetve mikor nem szabad sütni–főzni. Egy detrethemtelepi férfi mondta a következőket: *„Édesanyám szombaton nem süit. Mindig lett valami. Ecce befutatt egy tyúk a kemencébe, másko a kakas mind levette a bőrt a fejemről, szinte megöljen. Szombatan nem süitett többet. A feleségem se süit.”*

Egy másik adatközlőnek álmában történt a kinyilatkozás. Így emlékezett vissza erre: *„Álmodtam, hogy szombaton ne süssek, me Dani megvakul. Mintha álomba lett volna, hogy egy asszony eljött hozzám s azt mondta, ne még süsés szombaton. De azt mondja, valami nagy csapás ér titeket. S valahogy úgy Záhon vótam a piacon. S há mondam, miféle csapás. S azt mondja, meg fog vakulni a férjed. Vagy valami affélet mondat nekem. De miko felköttem, úgy nem fogadtam fe, hogy nem fogok sütni szombaton, de egy darabig azé nem süitettem. Most má esmét süitök szombaton. S akko inkább mondom, nem süitek szombaton. S egy darabig, nem is tudam, vagy tíz esztendeig is eisze nem süitettem szombaton. Na de most megint. A nyomorúság sokszor rávitt s süitöttem. Pedig valahogy megmondom az úr előtt, úgy félek.”* (Bodon)

Végezetül azokra a hiedelmekre térnek ki, amelyek a menstruáló nőt tiltották el az ételkészítéstől. A menstruáció ideje alatt az asszonynak sem kompótot, sem savanyúságot

nem volt szabad eltennie, mert az meglágyult. Ezért volt tiltott a szülés utáni hat hétben az ételkészítés. A vér az asszonyt tisztátalanná teszi, a tisztulás idején a tisztátalanság az ételre is átragad.

A kenyérsütés és a kakassütés (pattogatott kukorica) szerencséjét különböző mágikus eljárások biztosítják. A kenyér dagasztásakor a tészta, bevetés után a kemence szájára kell keresztet vetni, a bevető lapátot pedig a kemence szájánál felállítani. Kakassütéskor pedig a gyermekeknek ugrálniuk kell, hogy a kukorica kipattogjon. Detrehemtelepen a leány-csecsemő ágyába kovászt kötnek, hogy asszony korában tudjon dagasztani.

Magára az étkezésre vonatkozóan a következő adatokat sikerült összegyűjteni.

Az étkezés hiedelemköre

Étkezés előtti és utáni ima

1. Áldott Jézus, légy vendégünk, Amit adtál, áldd meg, kérünk, Ámen. Aki ételt, italt adott, Annak neve legyen áldott, Ámen. (Jenei Melinda sz. 1972, Bodon)

Kenyér megszegése

2. Miko megkezdjük a kenyeret, mondjuk, hogy: *Uram, segíts meg, hogy használjuk egészséggel.* (Soós Lajosné Szabó Erzsébet sz. 1921, Detrehemtelep) *Most má nem még használom, de régebb csináltunk keresztet a késsel.* Vagy hogy: *Segítsen meg a Jóisten, hogy még tudjunk megkezdeni kenyeret.* (Szántó Erzsébet sz. 1930, Bodon) *Miko kezdik meg a kenyeret, három keresztet vetnek rája.* (Fehérő Kocsis Erzsébet sz. 1958, Detrehemtelep) *Miko megkezdted a kenyeret, háromszó csiúlsz keresztet a fenekire, akko kezdted meg.* (Kocsis János sz. 1932, Detrehemtelep)

Kenyér letevése

3. A kenyeret nem szabad felfordítva tenni az asztalra. (Szántó Erzsébet sz. 1930, Bodon)

4. Mamáék kenyeret szoktak tenni esztendő utolsó estéjén az asztalra s bibliát. (özv. Keszeg Erzsébet sz. 1932, Detrehemtelep)

Serkentés

5. Mondta mámi, hogy együnk penészes kenyeret, hogy legyen piros az arcunk. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrehem)

6. Azt mondják: B. S.-né miko a leányához mentek a fiúk, vágatt le egy fekete tyukat, hogy a fiúk vegyék e a leányoít. (özv. Keszeg Erzsébet sz. 1932, Detrehemtelep)

Előjelek, jóslás, álm

7. Miko eszel s kiejtesz valamit a szádbó, azt a falatot bétészed a párna alá. Megálmodad, hogy ki lesz a férjed. Azt szoktam én is csinálni, de nem álmodtam senkivel. (Jenei Anna sz. 1969, Bodon)

8. Ha valaki leejt egy falatot, miko má teszi bé a szájába, megéhezett a szeretője vagy a házostársó. (Kocsis János sz. 1932, Detrehemtelep). Ha valaki leejt egy falatot, valaki megkívántó. (özv. Keszeg Erzsébet sz. 1932, Detrehemtelep)

9. Ha pityókalevest eszik, álmodik fehér lóva. (Jenei Anna sz. 1969, Bodon)

10. Ha ikrek születnek – szilva van így összeragasztva s megetted a szilvát. (Simon Ferencné Jakab Anna sz. 1910, Felsődetrehem)

11. S megint azt mondják, hogy az álmod is lehet tapasztalni. Én pedig tapasztaltam, nekem akkármiyalen álmodom beteljesül. Akár rosszra, akár jóra. Sokszó álmodtam szilvát, így hogy ettem szilvát s cseresznyét s másnap sírtam. Ez igaz. De úgy is van. Én úgy tapasztaltam magaman, hogy igaz. Simon Anna: – Én is amikor így álmodak valamit, éppen úgy is van. (Simon Hajnal, sz. 1961, Felsődetrehem, Simon Jánosné Halmágyi Anna sz. 1922, Felsődetrehem)

Rituális táplálkozás

12. Megeszel kilenc almát, egy nap és annak magját meggyüted s bétészed a párna alá. S akko is megálmodad a férjedet. (Jenei Anna sz. 1969, Bodon) Akko aztán azt meginn megcsináltam ecce, karácsony előtt tizenkét nappa ementem a vásárba. S kellett lopjak

valakitő egy almát. De csak úgy, ha loptam. Me hogyha veszek, akko nem jó, nem érvényes. Aztat meg is próbáltam. Ementem és loptam. Addig fészkelődtem ott, hogy lopjak. Gondoltam, ha megfognak, há nagyléány vótam, szégyelltem. Hogy hazajöttem, és minden regge beléharaptam, de nem haraptam le, és a fogamat tettem beléje, s visszatettem a párnám alá. S karácsony estéjén meg kellett egyem. Kimentem a kapuba, megettem, hogy lássom, ki jön leghamarább, milyen nevű, olyan lesz a férjem. Aztán milyen helyt laktam én, ülhettem vóna éjfélig, amég eljön valaki hozzánk. De aztán nem tudtam megenni, mert vót egy testvérem, négy éves vót, s az meglátta. Az almát. S addig sírt, amég oda kellett adjam. Annyit búsuitam érte, hogy én nem megyek férhez most. (Jenei Jolán sz. 1943, Bodon)

13. Pánkót szoktunk bedagasztani szilveszterkor. Sütöttünk egy nagy tál pánkót, hogy olyan gazdag legyen az egész év, bőven legyen minden. Az vót az első eledel. Például majorsághúsból nem szoktunk főzni, se levest, se pörköltöt. Mert a tyúk hátra váj. Egész évbe hátrafele megy az ember. Hanem kocsonyát, disznóorját, káposztát, lencselevest, hogy annyi pénzed legyen, ahány lencseszemet megeszel. Ne tudd, hogy hányat ettél s ne tudd, hogy hány lejed van, sok legyen. (Szász Dezsőné Dégi Annus sz. 1931. Nagysármás)

Harmadnapján amit kifejnek, azt felfőzik s aztat gurásztának csinálják. S akkor szokás szerint anyánk leöntött vízzel, hogy sok teje legyen a tehénnek. Az első tejet azt a bornyúnak adták, de aztán három nap után, miko má jó lett, akko minden szegénynek ajándékba küdett tejet anyám. (Császár Sándor sz. 1927, Fráta). Azt az első tejet, ami már nem éppég a legelső vót, hanem má egy kicsit olyan vót, s egy kicsit összement, az vót a gurásztá. És a gyermekeket az utcáról hívták, hogy gyertek, egyetek gurásztát. Azt azért, hogy a tehen ahogy lássó a sok gyermeket, ad több tejet. Igen, igen. Rég vót ez. Má most nincsen efféle. (Józsa Endre sz. 1899, Ecken) Három nap után fel kell főzni a tejet és abból lesz a korásztá és meg kell kínálni azt, aki ott van. Miután megette, meg kell vizezni a fejét. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrethem) Miután megbornyúzik a tehény, utánno három napig nem szabad adni senkinek semmit. S utánno harmadik-negyedik napon csinálják a korásztát, s azt meg ke enni. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrethem) Az első tejet fe szoktuk főzni, hogy legyen belőle olyan kurásztá, ahogy szokás mondani. S a gyermekeknek, egyetek, fiaim, s tegyetek a fejetekre, s ahogy folyik a fejetekről le, úgy folyjon a tehénnek is a csicsibő a té. Többet adjan. (Jenei Jolán sz. 1943, Bodon)

Meg ke igyad, amiko valaki megkínál. Ha nem, annyi rosszat kívánsz. (Kocsis János sz. 1932, Detrethemtelep)

Rituális éhezés

14. Szerdán és pénteken nem szabad zsíros dógat enni. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrethem) Megint van hogy bötéljé. Máminak egy léánytestvéreinek megjelent álmábó, hogy ne egyék zsírost szombaton, pénteken, me azt mondja, meghal a leánkájo. És úgy is vót. Vót neki egy leánkájo, és ő nem, nem tartotta bé ezt az álmot, hogy ne egyék zsírost pénteken. És meg is halt a leánkájo... Megint álmodta ecce, hogy ne egyék zsírost pénteken, nem tartatta bé egyáltalán a pénteket, hogy ne egyék zsírost, disznóhúst vagy ilyesmit. S megjelent, hogyha nem eszik, akko ő levájo a gyermekeit, hogy is mondjam, megöli a gyermekeit s megfőzi a fazékba. S azóta betartsa ezt a pénteket, nem eszik soha-soha zsírast. S azt mondja, azután többet nem álmodatt, de meddig miko ett, minden pénteken álmodta, hogy így csinál vagy úgy csinál vagy ilyesmiket. S mióta bétartatta, nem még álmodik egyáltalán semmit. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrethem, Simon Ferenc sz. 1938, Felsődetrethem)

Alsódetrehehén meghalt egy leány, de annak nem vót semmi baja. Azt mondták, hogy meg van csináltotva, s vitték a papokhoz, s adtak szógálotat. Mondták, hogy bötéljenek, nem tudom hány kedden s ne engedjenek bé senkit az udvarra, ha jön, hogy igyék vizet. De aztán nem tudták bétartani, s ecce ivott valaki vizet s a leány azonna meghalt. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrethem)

Cica szegény, az járt Gerebenesre, hogy evették a tehénnek a tejit. Úgy evették a tehénnek a tejit, hogy még egy kicsi teje se jött. Aztán vót egy tudósnál háromszor is. Aztán mondta, hogy mit vittek, szőrt a farkábó, a hátáró s olvasatt rá. Azon a nap nem vót szabad, hogy adjan semmit a házbó. Még vizet se. Ha vót vizek, s valaki vitte a vizet töllek, nem vót szabad. Senkinek semmit. S kellett hogy bötöljen. Oda kellett hogy jöjjen, aki elvette a tehénnek a tejit. (Jenei Eliza sz. 1907, Bodon) Ementünk a román paphaz. Belenézett az imádságos könyvibe, és azt mondta, hogy a pénz megvan, visszakapjuk. Nem ke neki fizetés, csak abbó a megkerült

pénzbő. Három napig nem ettünk, nem ittunk, egy falatot se... (Keszeg Pálné Albert Eszter sz. 1906, Detrehemtelep)

Étkezési tilalmak

15. Leánynak nem szabad fedőről enni, mert nem megy férjhez. (Rus Gheorhené Keszeg Irén sz. 1951, Detrehemtelep)

16. Nem szabad késsel vágni az almát, amég nem látunk félkalangyát, mer elveri a jég. (Jenei Jolán sz. 1943, Bodon)

17. Csak olyan állot húsát szabad enni, amelyik előre megy. A majorság hátra kapar. (Köblös Endréné Fodor Mária sz. 1926, Ecken) Újévbe nem szabad tyúkhúst enni, elkaparja a gazdaságot. (Jenei Dániel sz. 1937, Bodon)

18. A zsendicét a juhoktól (mikor először fejték meg), ha forró, nem szabad fújni, azt mondják akkor nem állnak a fejésnél. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrehem)

19. Nem szabad vizet inni, mikor szoptatsz. (Simon Hajnal, sz. 1961. Felsődetrehem)

20. Nem szabad vizet inni, mikor laskát gyúrsz, meglágyul a laska. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrehem)

Halottak táplálása

21. Torozáska a halottnak is tálolnak. (Fehér Zoltán sz. 1953, Detrehemtelep, Táncos József sz. 1951, Detrehemtelep)

22. Kellett sütni egy kenyeret nekie, egy tánygyér levest tenni az asztalra, a kenyér is legyen egész, s a leves is, a tánygyérba, ne járjan senki nálló, éjje odatenni, akko jön, s eviszi, s többet akko nem még menyen. Egy szobába, hogy ott ne legyen senki, ne lakjék abba. Oda tegye az ételt s mindent. (Megejszi?) Megejszi a tisztátalan, vagy ami. Ezt is néni magyarázta. (Az el is fogy?) Elviszi, ő elviszi mindenestől. (Szántó Ferencné Fekete Erzsébet sz. 1930, Bodon)

23. Valakiről azt mondták, hogy még a temetőbe is vitt ki enni. Egerbegyen vót egy temetőpásztor. Meghalt egy ember, a felesége még él most is, a felesége minden nap ment ki a sírjához. – Lelkem Odön, mit hozzak neked, tudam úgyis, hogy éhes vagy. A temetőpásztor e vót bújva az egyik sír megé, azt mondja: – Palacsintát. Hazamenyen az asszony, másnap hozza a palacsintát. – Lelkem apukám, kihoztam a palacsintát, itt hagyam a kriptán, aztán edd meg. A temetőpásztor e vót bújva megint. – Hadd el csak ott, fiam, majd megeszem. S aztán meg is ette az asszony palacsintáját s jót kacagott rajta. (özv. Keszeg Erzsébet sz. 1932, Detrehemtelep)

24. Ha leejtesz egy darab kenyeret, az a halotté, e ke dobni. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrehem) Legyen a pomána, legyen a halattaké. Nálunk ilyen szokás vót. (Köblös Endréné Fodor Mária sz. 1926, Andrásstelep)

25. Van olyan, aki bort is önt ki, miko iszik, hogy igyanak a halottak. (Simon Hajnal sz. 1961, Felsődetrehem) Az első korty vizet kiöntik. Ivás előtt egy kicsit kiöntenek. Hallottam, hogy legyen a halattaknak. És ha valami ki is ömlik, legyen a halattaknak. (Köblös Endréné Fodor Mária sz. 1926, Andrásstelep)

Az ördög táplálása

26. Édesapám egyik barátjának vót ördöge. Az első falatot, az első pohár pálinkát bé az asztal alá. Ha elfelejtette, éjje megkínazta. (Kocsis János sz. 1932, Detrehemtelep)

Egyéb hiedelmek

27. A szalonnát akko lehet megkezdeni, miko megszollal a kakukk. (özv. Keszeg Erzsébet sz. 1932, Detrehemtelep)

28. Akiné elfogy étel vagy ital, miko sorba ülnek, az hoz újat. (Fehérné Kocsis Erzsébet sz. 1958, Detrehemtelep)

29. Például a léánka az enyém kívánós vót. Ementünk egy szomszéd bácsihoz, hogy segíjjen nekem vakolni. A léánka megfogta a kezemet, olyanszerű vót, mint Sarolta a Hajnié. Anyu, jövek én is. Na, gyere. Há ott a bácsiná halat ettek. És mind oda nézett a léánka. Azt mondja a bácsi, nesze neked is. Féltem, hogy elengedjem. Mondam, nem, a léánka nem eszik halat. De közbe menet hazafelé azt mondja, vaján milyen vót az a hal? Úgy megbántam. Hogy mé nem engedtem el, hogy vegyen egy faláskát. Nem lett beteg szerencsére, de neki máma is megvan

az a természete, hogy valamit lát, ő enne, kívánja. (Demeter Pistáné Péter Erzsi sz. 1920, Andrászi-telep)

Az étkezés szokáskörének hiedelemfunkciói

Az étkezés rituális jellegének biztosítása

A szómágia rituális keretet teremt az étkezés számára. Kisközösségen belül meghatározott szerephez kötődik az étel megáldása, a hálaadás, az étel „felszabadítása”. A családban ezt az apa végzi el, a lakodalmi étkezés esetében vagy a pap, vagy a násznagy. Mezőségen és Aranyosszéken a násznagy feladata, hogy „felszabadítsa” az ételeket. Az étel-, italkínáló vőfélyversekben mitikus szemlélet érvényesül. Az ételek eredetének (olykor tréfás) bemutatása az *imitatio dei*, visszatérés a szent időhöz, ismétlése annak, ahogyan a rítus *ab origine, in illo tempore* megtörtént.

E szokás az évszázadok folyamán erősen krisztianizálódott. Erre utalnak a korpuszban előforduló imák, az a gyakorlat, hogy az ételért Istennek kell hálat adni, a kenyér megszegésekor Isten áldását kell kérni.

A rituális étkezés

E szokáskörbe sorolhatók azok a hiedelmcselekvések, amelyek valamilyen cél elérését szolgálják. Részletes adatokat két hiedelemkörből sikerült gyűjtenem. Az egyik a férjjóslának egyik eljárása. Az alma köztudottan a szerelem szimbóluma. Az egy napon megevett kilenc alma magját a párna alá téve lehet megáldolni a jövődöbelit. Ugyanilyen hatása van a lopott, kilenc napon keresztül elfogyasztott almának is. A hiedelemszintagma mindkét esetben ugyanaz, mindössze a hiedelemelemek szenvednek apróbb módosulást.

A második hiedelemkör bőség-, termékenységvarázsló eljárás. A megborjuzott tehén első tejének rituális elfogyasztása (szétosztása a szegények, a gyermekek, a családtagok között) a tejbőséget biztosítja. Hasonló az italfogyasztásra vonatkozó 13. számú utolsó adat.

Formai szempontból ugyanitt kell említeni a különböző népi gyógyszerek fogyasztását. Ez a cselekvés is rítusnak tekinthető, amely során az előírt készítmények elfogyasztása a várt hatást biztosítja.

A rituális éhezés

A rituális éhezés, a böjt, az előbb tárgyalt eljárások ellentéte, a rituális tisztasággal összefüggő negatív cselekvés. Az emberi készítményektől való önmegtartóztatásnak mágikus ereje van. A fogadott, előírt, kikapasztalt vagy megáldott böjti napok betartása az egyén és környezete integritását tudja biztosítani.

Ugyancsak böjtölni kell olyan esetben, amikor az egyén környezete sérülést szenvedett, s az egyén a „támadó” kilétét akarja megtudakolni, vagy igazságszolgáltatást igényel transzcendens lényektől.

A Mezőségen az utóbbi időben ez a fajta hiedelmcselekvés nagyon népszerű. A felhozott példákon kívül megtalálható a hitélet tartozékaként (nagy-pénteki, pénteki böjt), valamint a cseberbenzés szertartásában.

Ételek rituális célokra történő felhasználása

A fekete tyúk a fekete mágia hiedelemtárgya. Mesékben, hiedelemmondákban és jóslásokban a szokás gazdag párhuzamait találjuk meg. A fokhagyma gonosz-, rontáselhárító hatása a Mezőségen közismert. Nagyidő közeledtekor az udvarra keresztet rajzolnak, középre sötét szórnak. A szilveszteri asztalra tett kenyérnek bőségvizsgáló szerepe volt.

Ugyancsak ebben az összefüggésben kell említeni a halottak és az ördög táplálását. A lélekhit nyomait, továbbélését kell látnunk azokban az adatokban, amelyek a halott etetéséről számolnak be. A halott lelke egy ideig még a ház körül bolyong, s hogy senkit magával ne vigyen, igényeit ki kell elégíteni. Az asztal alá ejtett/dobott falat, a kiöntött első korty bor, a torozáskor vagy a későbbiekben történő tálalás, a temetőbe kivitt étel, nagyon távoli párhuzama a honfoglaláskori sírokban talált étel.

Az ördöggel rendelkező tudós embereknek, boszorkányoknak szintén táplálniuk kell segítőtársukat. E célból étkezéskor az első falatot, az első korty italt mindig az asztal alá kell dobni, önteni.

Jóslás ételek segítségével

Az ételek mágikus erejük, tisztaságuk révén jóslásra is alkalmasak. A leejtett falat a családi körből kiszakadt személyről árulkodik. Ugyancsak felhasználható a férj jóslára. Valamennyi hiedelemcselekvés, előjel analógián, illetve átviteli mágián alapszik.

Az étkezés tabui

Az étkezés tabuinak valamilyen hiedelem az alapja, amely rejtett ok-okozati összefüggést tételez fel két jelenség között.

Összefoglalás

Összefoglalásképpen elmondható, hogy az étkezés szokásköre nem egyszerűen a biológiai szükséglet kielégítését szabályozza. Szokás- és hiedelemlemei révén rálátást nyújt egy kultúra egész szerkezetére. A táplálkozástól mint gócpontból induló hiedelemláncok behálózzák a kultúra minden területét. Az anyagi, tárgyi, természeti, társadalmi és transzcendens környezet között teremtenek kapcsolatot. A szokáscselekmények rejtett, lappangó motivációi, a hiedelemtárgyak funkciói, a hiedelemeknek szintagmákba rendeződésének konvenciói, tehát a tulajdonképpeni hiedelmek egy világszemlélet, valóágértelmezés építőköveti, szimbólumai.

Keszeg Vilmos

Lakodalmi étrend Cserépfaluban

Az emberélet fordulói közül kiemelkedő esemény a lakodalom, amikor két fiatal házasságából egy új család jön létre. A lakodalmat a család és a falu a hétköznapiakból kiemelkedve mulatsággal, jó ételekkel ünnepli meg, amely a közösség gyarapodását, továbbélését biztosítja a legnagyobb esemény az egyén és a közösség életében is. Egy 1941-es cserépfalui lakodalmat, az étrendet, az étkezési szokásokat vizsgálva számos, a szakirodalom alapján „archaikusnak” mondható szokáselemet rögzítettem.¹

Kutatásaimat Borsod–Abaúj–Zemplén megyében, a Bükk déli lábánál elterülő Cserépfaluban végeztem. A községnek kb. 1200 lakosa van, többségében református vallásúak. Szántó földje kevés és az is gyenge minőségű, ezért a második világháború előtt a megélhetést az erdőgazdálkodás, a fakitermelés, a mészégetés jelentette.² A férfiak télen fafaragással foglalkoztak, díszes munkáik híressé váltak.³ Tavasztól őszig summásként az Alföldre jártak dolgozni. A mész, a faragványok, a termelt gyümölcs szállítására időszakosan dolgozó fuvaros réteg is kialakult, bekapcsolódtak a környék és a nagyobb tájegység árucseréjébe is.

¹ Ez a leírás részlete a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Néprajzi Tanárszéken írt szakdolgozatomban, Szeged, 1997, melynek címe: A lakodalmi étrend, étkezési szokások változása Cserépfaluban a XX. század második felében. A tájra, illetve a lakodalomra vonatkozó szakirodalomra, leírásokra jelen esetben terjedelmi okok miatt nem térnék ki, mindezek a szakdolgozatomban külön fejezetként szerepelnek.

² Kiss Gyula: A mész honában: Cserépfalun In. Borsodi Szemle 1966. III. 50–57. old.; Viga Gyula: Tevékenységi formák és javak cseréje a Bükk-vidék népi kultúrájában, Miskolc, 1986.

³ Lajos Árpád: Díszes fafaragás a Hór-völgyében In. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 1959. III. 103–135. old.; Balázs Géza: A cserépfalui fafaragó korszak vége. In. Herman Ottó Múzeum Közleményei 1984. 22. 122–129. old.